

ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ μελέτη αὐτὴ πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1999
στὸ περιοδικὸ *“Τερπνή”*, φ. 42 - 44 (2001 - 02)

Τὰ κάλαντα σὰν ἔθιμο εἶναι ἀρχαῖκὸ ἑλληνικὸ καὶ ῥωμαϊκὸ, καὶ μᾶλλον προϊστορικὸ καὶ γιὰ τὰ δύο ἔθνη. σὰν τωρινὸ ἑλληνικὸ εἶναι μιγαδικὸ ἑλληνορωμαϊκὸ. ἡ λέξι κάλαντα εἶναι λατινική. στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα τὰ κάλαντα ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς *ἀγερμούς*¹, δηλαδή τοὺς ἑράνους. καὶ λέγονταν ἔτσι ἀκριβῶς κι αὐτὰ ἀγερ-

μοί, ἐνῶ εἶχαν καὶ τὶς ἰδιαίτερες ἐποχιακὲς ὀνομασίες *εἰρεσιῶναι*, *χελιδονίσματα*, καὶ *κορωνίσματα*. λέγονταν βέβαια ἀγερμοί (ἀπὸ τὸ ῥῆμα *ἀγείρω*, πὺν θὰ πῆ ἀθροίζω, μαζεύω, ἐρανίζομαι) καὶ ὅλοι γενικῶς οἱ ἑρανοί. ὁ ἑρανος χορηγιῶν μεταξὺ τῶν ὑποστηρικτῶν ἑνὸς πολιτικοῦ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ στήριξι τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος του¹, ἡ ζητιανία τῶν φτωχῶν στ' ἀρχοντικὰ πὺν γλεντοῦσαν², ἡ στοὺς ναοὺς πὺν πανηγύριζαν³, ἡ θρησκευτικὴ καὶ βακούφικη *ζητεία* σιτηρῶν καὶ ἄλλων ἀγροτικῶν προϊόντων γιὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια τῶν θηλυκῶν ἰδίως θεοτήτων Ῥέας, Εἰλειθυίας, Μητρος, Κυβέλης, Ἀρτέμιδος, Ἥρας, Νυμφῶν, καὶ πολλῶν ἄλλων⁴, ἀλλὰ κυρίως καὶ ἐν τέλει ἀγερμοί λέγονταν αὐτὰ πὺν τῶρα λέμε κάλαντα ἢ κόλιντα τῶν παιδιῶν. πρὶν ὅμως πῶ γιὰ τοὺς ἀγερμούς ἢ κάλαντα, πρέπει νὰ πῶ ὠρισμένα πρᾶγματα γιὰ τὰ ἡμερολόγια τῶν ἀρχαίων. κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰ ἡμερολόγια δὲν ἦταν ἀκριβῆ καὶ οἱ ἡμεροδείκτες, εἴτε σὰν κρεμαστάρια τοῦ τοίχου εἴτε σὰ σημειωματάρια ἐπιτραπέζια εἴτε σὰ βιβλιαράκια τῆς τσέπης, δὲν ὑπῆρχαν. τὸ ἀρχαιότερο ἡμερολόγιο τοίχου ἢ τραπέζης ἔγραψε κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀριστοτέλους μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος Εὐδόξος ὁ Κνίδιος. γι' αὐτὸ λεγόταν *Εὐδόξου Τέχνη*. πὺν μπροστὰ ὁ ἀπλὸς λαὸς καὶ κυρίως ὁ ἀγρότης μάθαινε τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἔτους ἢ καὶ τοῦ μηνὸς ὡς ἄγγελμα ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιὰ πὺν ἔλεγαν τὰ κάλαντα. ἀκριβέστερα τὶς ἡμερολογιακὲς ἀλλαγὲς στὸ λαὸ τὶς ἀνακοίνωναν μὲ τὰ παιδιὰ ἐκεῖνοι πὺν ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ ἡμερολόγιο, τὸ ὁποῖο, ὅπως λέει ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος, ἦταν Ἔργα

¹ Σ' αὐτὴ τὴν διαδρομὴ θα ψηλαφήσουμε τοὺς ἀγερμούς τῶν ἀρχαίων ἐλληνοπαίδων πὺν εἶχαν τὶς ἰδιαίτερες ἐποχικὲς ὀνομασίες «εἰρεσιῶναι» καὶ «χελιδονίσματα» καὶ συνδέονται μὲ τὰ σημερινὰ κάλαντα, καὶ ὅχι μόνο, μὴ καὶ ἡ «εἰρεσιῶνη» καὶ σε ἱκανὸ βαθμὸ καὶ τὸ «χελιδόνισμα», μὲ τὴν διττὴ ἐκφρασὴ τοὺς δὲν συνιστοῦν μόνον μακρινὴ πρόγονο τῶν καλάντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ χριστουγεννιάτικου δέντρου, τοῦ ὁποῖου πρόγονο ἀποτελεῖ ἐπίσης καὶ ἡ «ἱκετηρία». <https://users.sch.gr/panlampri/melet11.html>

καὶ ἡμέραι, δηλαδή Καζαμίας, ἀγροτικὸ ἡμερολόγιο. τὰ παιδιὰ μετέφεραν στὸ λαὸ τὸ μήνυμα τῆς χρονικῆς ἀλλαγῆς μὲ μηνυτήρια κι εὐχετήρια τραγουδάκια, ὁ δὲ λαὸς ἔδινε στοὺς μικροὺς ἀγγελιοφόρους φιλοδωρήματα. στὴν ἀρχή, ποὺ δὲν ὑπῆρχε νόμισμα, τὰ φιλοδωρήματα ἦταν καρποί, ἰδίως ξηροὶ ἢ λιασμένοι, ἀμύγδαλα, καρύδια, ξυλοκέρατα, σῦκα, αὐγά, τυρί, κρέας, ψωμιά, κουλουῦρες, κρασί στὸ ποτήρι, σιτάρι, κριθάρι, μέλι, ἄλας, καὶ διάφορα ἄλλα καλούδια ἀπὸ τὸ κελλάρι τοῦ σπιτιοῦ. ἀργότερα ἦταν καὶ νομίσματα μικρῆς ἀξίας, ὀβολοὶ καὶ ἡμιὼβολα ἢ ἡμαιθα.

Στοὺς ἀρχαίους ἐλληνικοὺς παιδικοὺς ἀγερμούς ἀναφέρονται οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ Ἀριστοφάνης (Ε' π.Χ. αἰ.) Ἐφίππος, καὶ Ἀγνοκλῆς ὁ Ρόδιος, ὁ ἱαμβικὸς ποιητῆς Φοῖνιξ ὁ Κολοφώνιος, ὁ ἱστορικὸς τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων Θεόγνης, οἱ λεξικογράφοι Πάμφιλος Ἀλεξανδρεὺς, καὶ Ἡσύχιος Ἀλεξανδρεὺς, ὁ λόγιος ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, καὶ κυρίως ὁ Πλούταρχος (Α'-Β' μ.Χ. αἰ.), ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος ποὺ ἔγραψε τὸν ψευδοδοῦντιο *Ὁμήρου βίον*, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Γ' αἰῶνος Ἀθήναιος, καὶ ἡ ἀρχαία ἐγκυκλοπαίδεια Σούμμα⁵. οἱ τέσσερες τελευταῖοι διέσωσαν καὶ τέσσερα πολὺ ἀρχαιότερά τους δημοτικὰ τραγούδια καλάντων, δύο στὴν ἰωνικὴ διάλεκτο τῆς Σάμου καὶ τῆς Κολοφώνος, ἓνα στὴ δωρικὴ τῆς Ρόδου, καὶ ἓνα στὴν πρότερη κοινὴ ἐλληνικὴ τὴ λεγομένη καὶ ἀττικὴ. τὰ δύο εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ 500 π.Χ. καὶ τ' ἄλλα δύο νεώτερα.

Τὸ ἓνα ἔτος ἔχει περίπου 365,24 μέρες, δηλαδή τόσες περιστροφές τῆς γῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονά της περιέχει μία περιφορὰ τῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἔχει 13,37 μῆνες, δηλαδή τόσες περιφορές τῆς σελήνης γύρω ἀπὸ τὴ γῆ, ἥτοι τόσα διαστήματα ἀπὸ πανσέληνο σὲ πανσέληνο, καὶ 53,5 ἐβδομάδες, δηλαδή τόσα τέταρτα τῆς περιφορᾶς τῆς σελήνης ἥτοι τέταρτα τῆς φωτισμένης ἐπιφανείας της. ἐπειδὴ καμμία ἀπὸ τίς χρονικὲς αὐτὲς μονάδες δὲν εἶναι ἀκριβῆς ὑποδιαίρεσι τῆς ἄλλης, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πάντα περιττὸ ἀριθμὸ τους ἔχουν καὶ κλάσματα, ὁ ἄνθρωπος ἄργησε νὰ ῥυθμίση τὸ ἡμερολόγιό του ὑποδιαίρωντας τὸ ἔτος σὲ μῆνες καὶ τοὺς μῆνες σὲ μέρες κι ἐβδομάδες. δεύτερη αἰτία ποὺ τὸν δυσκόλευε ἦταν τὸ ὅτι δὲν γινώριζε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἀκριβῆ χρονικὴ διάρκεια τοῦ ἔτους, ποὺ εἶναι 365 μέρες, 5 ὥρες, 48' λεπτὰ καὶ 47'' δευτερόλεπτα, οὔτε τοῦ μηνὸς οὔτε τῆς ἐβδομάδος. εἶναι τεκμαρτὸ ὅτι στὴν ἀρχὴ νόμισε ὅτι τὸ ἔτος ἔχει 360 μέρες. γι' αὐτὸ διήρесе τὸν κύκλο καὶ τὸ μοιρογνωμόνιό του σὲ 360 μοῖρες, καὶ ὅχι σὲ 400 ἢ 1000, γι' αὐτὸ καὶ στὸ παλιότερο ἀριθμητικὸ του σύστημα, τὸ ἑξαδικό, εἶχε "χιλιάδα" τὸ 360, "ἐκατοντάδα" τὸ 60, καὶ "δεκάδα" τὸ 6. ἀργότερα ἦταν ποὺ κατάλαβε ὅτι τὸ ἔτος τραβάει 365 μέρες (κατὰ τὴν προϊστορικὴ ἀκόμη ἐποχή), ἀκόμη ἀργότερα ὅτι τραβάει 365, 25 μέρες (τὸ 46 π.Χ.), καὶ τέλος κατάλαβε ὅτι τραβάει 365,242217 μέρες (τὸ 1580). καὶ τρίτη αἰτία ποὺ δυσκόλευε τὸν ἄνθρωπο νὰ κάνῃ ἓνα ἀκριβὲς ἡμερολόγιο ἦταν τὸ ὅτι στὴν ἀρχὴ ἤθελε νὰ λαμβάνῃ στὰ σοβαρὰ ὑπ' ὄψι του καὶ τοὺς κύκλους τῆς σελήνης (μῆνες) καὶ ταυτόχρονα νὰ τοὺς ἔχη συνήθως 12 (=6+6 ἥτοι δύο "δεκάδες" τοῦ ἑξαδικοῦ ἀριθμητικοῦ συστήματος), ἐνῶ αὐτοὶ εἶναι 13,37. στὴν ἀρχὴ ἰσοφάριζε τὰ πράγματα

παρεμβάλλοντας και δέκατο τρίτο μήνα, τὸν ἐμβόλιμον (=σφηνωμένο), ὅχι πάντα πετυχημένον στὸ χρονικὸ μῆκος τοῦ ἡ στή συχνότητα παρεμβολῆς τοῦ, ἢ αὐξομειώνοντας τὴ διάρκεια τῶν μηνῶν ἀπὸ 28 μέχρι 35 μέρες. ὁ μακεδονικὸς λ.χ. μήνας Ὑπερβερεταῖος (=ὑπερφερεταῖος, αὐτὸς ποὺ ὑπερφέρει, δηλαδὴ τὸ παρατραβάει) εἶχε 35 μέρες, ἐνῶ οἱ ἄλλοι 11 μῆνες εἶχαν 30 μέρες ($30 \times 11 = 330$. $330 + 35 = 365$). ὅλ' αὐτὰ δείχνουν ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τελευταίους 4 αἰῶνες σ' ὁλόκληρη τὴν ὑπόλοιπη ἱστορία τοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶχε ἡμερολόγια ποὺ δούλευαν σὰ ῥολόγια ποὺ πηγαίνουν μπροστά. μόνο τὸ προτελευταῖο ἡμερολόγιο, τὸ ἰουλιανὸ τοῦ 46 π.Χ., πῆγαινε πίσω κατὰ 11 λεπτὰ καὶ 13 δευτερόλεπτα. κι ὅπως, ὅταν τὸ ῥολόγι πηγαίνει μπροστὰ ἢ πίσω, σὲ μεγάλο χρονικὸ διάστημα θὰ δείξη τὸ μεσημέρι νὰ εἶναι καὶ 12 ἢ ὥρα, καὶ 1, καὶ 2, καὶ 3, μέχρι καὶ πάλι 12, ἀλλὰ θὰ ἔχη χάσει μία μέρα, ἔτσι καὶ τ' ἀρχαῖα ἡμερολόγια ἔδειχναν τὸ καλοκαίρι καὶ Ἰούλιο μῆνα, καὶ Ὀκτώβριο, καὶ Φεβρουάριο, καὶ Μάιο, καὶ ὅποιονδήποτε ἄλλο μῆνα. τὸ ἀτελέστατο λ.χ. αἰγυπτιακὸ ἡμερολόγιο, σὲ παράλληλη χρῆσι μὲ τὸ τότε ἑλληνικὸ ἡμερολόγιο τοῦ Μέτωνος, τὴ χρονιὰ ποὺ πέθανε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, τὸ 323 π.Χ., ἔδειχνε τὴν 1 τοῦ μηνὸς τοῦ Θῶθ, τὴν πρωτοχρονιά τοῦ, στίς 28 Ὀκτωβρίου, τὴ χρονιὰ ποὺ πέθανε ἡ Κλεοπάτρα, τὸ 31 π.Χ., ἔδειχνε τὴν ἴδια ἡμερομηνία τοῦ στίς 30 Αὐγούστου τοῦ μετωνείου ἡμερολογίου, καὶ τὸ 140 μ.Χ. τὴν ἔδειχνε στίς 20 Ἰουλίου. διότι πῆγαινε μπροστὰ. καὶ πῆγαινε μπροστὰ, ἐπειδὴ ἦταν κοντό, μικρότερο ἀπὸ 365 μέρες.

Ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ ἤδη ἐποχὴ ὁ ἄνθρωπος εἶχε παρατηρήσει ἐπίσης καὶ τὰ τέσσερα κρίσιμα σημεία τοῦ ἔτους, ποὺ τὸ χωρίζουν σὲ τέσσερα τέταρτα (ἐποχές), τὶς δύο δηλαδὴ ἱσημερίες, ἐαρινὴ καὶ φθινοπωρινή, καὶ τὰ δύο ἡλιοστάσια, τὸ χειμερινὸ μὲ τὴ μέγιστη νύχτα τῆς χρονιᾶς, καὶ τὸ θερινὸ μὲ τὴ μέγιστη μέρα. εἶναι εὐνόητο ὅτι αὐτὰ τὰ διαπίστωνε παρατηρώντας ποιό εἶναι τὸ βορειότερο καὶ ποιό τὸ νοτιώτερο σημεῖο τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, στὰ δόντια τῶν ὀροσειρῶν τοῦ ὀρίζοντος δηλαδὴ, ὅπου φτάνει ὁ ἥλιος (ἡλιοστάσια), καὶ ποιὰ εἶναι τὰ μεσαῖα (ἱσημερίες). τὰ σημεία αὐτά, μὲ τὸ σημερινὸ ἡμερολόγιο, σὲ ἔτος δίσκετο ποὺ εἶναι τὸ ἔτος τὸ χωρὶς ὑπόλοιπα κλάσματα ἡμερονυκτίου καὶ ἐκκρεμότητες, βρίσκονται στίς 20 Μαρτίου, 21 Ἰουνίου, 22 Σεπτεμβρίου, καὶ 21 Δεκεμβρίου. ἡ μόνη ἀκαταστασία τοῦ σημερινοῦ ἡμερολογίου εἶναι ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἔτους στὴ μέγιστη νύχτα τοῦ, δηλαδὴ τὴν πρωτοχρονιά στίς 22 Δεκεμβρίου. πρέπει δηλαδὴ τὸ ἔτος νὰ τραβηχτῇ ἄλλες 10 μέρες μπροστὰ, ὥστε ἡ σημερινὴ 22 Δεκεμβρίου ἐνὸς δισέκτου ἔτους νὰ γίνῃ 1 Ἰανουαρίου. καὶ τὸ μῆκος τοῦ κάθε μηνὸς ἀνὰ τριμηνία νὰ ὀριστῇ τόσο, ὥστε τὰ τέσσερα ἐν λόγῳ σημεία τοῦ ἔτους νὰ πέφτουν στὴν τελευταία μέρα τῶν μηνῶν Δεκεμβρίου, Μαρτίου, Ἰουνίου, καὶ Σεπτεμβρίου.

Τέλος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν ὥριζαν ὡς ἀρχὴ τοῦ ἔτους τὸ πιὸ νεκρὸ σημεῖο τοῦ, τὸ χειμερινὸ δηλαδὴ ἡλιοστάσιο, ὅπως περίπου γίνεται τώρα, ἀλλὰ προτιμοῦσαν τὶς δύο ἱσημερίες, τὴν ἐαρινὴν πιὸ πολὺ σὰν πρῶτὴ τοῦ ἔτους, ἢ λιγώτερο τὴ φθινοπωρινὴν σὰ δειλινὸ τοῦ ἔτους καὶ τέλος τοῦ κύκλου τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν. διότι ὁ χειμώνας εἶναι, ἅς ποῦμε, ἡ νύχτα τοῦ ἔτους, τὸ δὲ καλοκαίρι ἡ

μέρα. και διότι και τὸ εἰκοσιτετράωρο ἡμερονύκτιο οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἀρχίζαν ἢ ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἢ συνηθέστερα ἀπὸ τὴ δύσι του, σημεία πού δὲν εἶναι σταθερά. ἄργησαν νὰ καταλάβουν ὅτι τὰ σταθερὰ σημεία τοῦ εἰκοσιτετράωρου εἶναι μόνο τὸ μεσονύκτιο καὶ τὸ μεσημέρι, καὶ ὅτι, ἀφοῦ τὸ μεσονύκτιο εἶναι καὶ τὸ πιὸ νεκρὸ σημεῖο του, εἶναι καὶ ἡ καλλίτερη ἀρχὴ του καὶ τέλος του.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, ὅταν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὠριζόταν μιὰ ἐορτὴ σὲ μιὰ ἡμερομηνία, λ.χ. τὴν 1 Μαρτίου, καθὼς τὸ ἡμερολόγιο πῆγαινε σὰ χαλασμένο ῥολόγι πότε μπροστὰ καὶ πότε πίσω, αὐτὴ ἡ 1η Μαρτίου ἄλλοτε ἔφτανε στοὺς καύσωνες τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ ἄλλοτε στοὺς παγετοὺς τοῦ χειμῶνος. ὀνομαστικὰ ἦταν πάντοτε ἡ 1η Μαρτίου, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἔφτανε σχεδὸν σ' ὅποιαδήποτε ἐποχὴ. ὅταν οἱ ἀστρονόμοι, οἱ ὅποιοι ἀστρονόμοι τῆς κάθε ἐποχῆς, διώρθωναν τὸ ἡμερολόγιο, οἱ ἀπλοῖκοι ἐπέμεναν στὴν 1η Μαρτίου μὲ τὸ παλιό, ὅπως λ.χ. καὶ οἱ σημερινοὶ παλαιοημερολογῖτες ἔχουν τὴν 1η Μαρτίου τοὺς στίς 14 Μαρτίου. ἔτσι καὶ στὴν ἀρχαιότητα ἡ 1η Μαρτίου γιὰ τοὺς κατὰ καιροὺς παλαιοημερολογῖτες, πού εἶναι σχεδὸν πάντα οἱ δεισιδαίμονες θρησκοί, ἔπεφτε καὶ στίς 25 Μαρτίου καὶ στίς 2 Ἀπριλίου καὶ στίς 21 Ἀπριλίου, ἡ δὲ 1η Ἰανουαρίου ἔπεφτε καὶ στίς 24 ἢ 25 Δεκεμβρίου καὶ στίς 5 ἢ 6 Ἰανουαρίου. σ' αὐτὲς κυρίως τὶς ἡμερολογιακὲς μανοῦβρες καὶ παλαιοημερογιτικὲς ἐμμονὲς ὀφείλονται τὰ κάλαντα (κάλαντα = kalendae = νομηνία, νεομηνία, πρωτομηνία) τῶν Χριστουγέννων ἢ τῆς παραμονῆς των, τῶν Φώτων ἢ τῆς παραμονῆς των, τοῦ Λαζάρου, τῶν Βαΐων, τοῦ Πάσχα, κλπ.. ἀρχικὰ ἦταν κάλαντα τῆς 1 Ἰανουαρίου ἢ τῆς 1 Μαρτίου (παλιᾶς πρωτοχρονιάς). ἀλλὰ προέτρεξα.

Τὰ παιδιὰ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Ῥωμαίους ὁ λόγος, στὴν ἀρχὴ ἔλεγαν τὰ κάλαντα (=μήνυμα καὶ εὐχὲς νεομηνίας) κάθε πρωτομηνία. κι αὐτὸ τὸ μνημονεύει ὁ συντάκτης τοῦ ψευδηροδοτείου Βίου τοῦ Ὀμήρου, πού γράφει ὅτι δῆθεν ὁ φτωχὸς Ὀμηρος, παραχειμάζων ἐν τῇ Σάμῳ, ταῖς νομηνίαις προσπορευόμενος πρὸς τὰς οἰκίας τὰς εὐδαιμονεστάτας, ἐλάβανέ τι αἰείδων τὰ ἔπεα τάδε ἃ καλεῖται εἰρεσιώνη· ὠδήγουν δὲ αὐτὸν καὶ συμπαρήσαν αἰεὶ τῶν παίδων τινὲς τῶν ἐγχωρίων⁶. ἀργότερα, κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἐποχὴ, ὅταν τὰ ἡμερολόγια ἦταν προγράμματα καταγραφόμενα, τὰ κάλαντα τῶν παιδιῶν περικωρίστηκαν ἢ στὰ τέσσερα κρίσιμα σημεία τοῦ ἔτους, ἰσημερίες καὶ ἡλιοστάσια, ἢ στίς κατὰ καιροὺς πρωτοχρονιές, πού ἦταν τοποθετημένες ἢ κάθε μιὰ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα αὐτὰ σημεία. στὴν Ἑλλάδα λ.χ. πρὶν ἀπὸ τὸ 432 π.Χ. εἶχαν τὴν πρωτοχρονιά στὴ φθινοπωρινὴ ἰσημερία (1 Ὀκτωβρίου ἢ καὶ λίγο πρὶν ἀπ' αὐτή), ἐνῶ ἀπὸ τὸ 432 π.Χ. ὁ μέγας μαθηματικὸς Μέτων, πού ἔκανε τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία τελευταῖα καὶ τελειότερα ἡμερολόγια (μετώνειο τοῦ Μέτωνος, ἰουλιανὸ τοῦ Σωσιγένους, γρηγοριανὸ τοῦ Lilio), τοποθέτησε τὴν πρωτοχρονιά στὴν ἑαρινὴ ἰσημερία (31 Μαρτίου ἢ λίγο πρὶν ἀπ' αὐτή). γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἔχουμε διασωσμένα κάλαντα καὶ φθινοπωρινὰ ἢ σεπτεμβριατικά, καὶ ἑαρινὰ ἢ μαρτιάτικα. δὲν ἔχουμε χειμερινὰ καὶ θερινὰ διασωσμένα τραγούδια καλάντων οὔτε μαρτυρίες γιὰ τέτοια.

Οἱ Ῥωμαῖοι πολὺ σωστὰ ἤδη τὸ 153 π.Χ.⁷ ὥρισαν ὡς πρωτοχρονιά τὴν 1 Ἰανουαρίου, δηλαδή ἀκριβῶς ἡ περίπου τὸ χειμερινὸ ἡλιοστάσιο, ποὺ εἶναι τὸ μεσονύκτιο τοῦ ἔτους, ἡ μέγιστη νύχτα του. κι ἐνῶ πῆγαν ἐκεῖ καὶ τὰ κάλαντα, παρέμειναν καὶ στὴν παλιὰ πρωτοχρονιά τους τὴν 1 Μαρτίου. ὅταν αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἐθνικὸ καθεστῶς διήνυε τὸ δεῦτερο αἰῶνα τῆς διαρκείας του, τότε ἦρθε ὁ Χριστιανισμός. ἔτσι μέσα στὸ δικό του κλίμα, τὸ κάπως μεταγενέστερο βέβαια, μπῆκε κι ἐπιβίωσε καὶ τὸ ἐθνικὸ αὐτὸ καθεστῶς. μὲ αἰτία τὶς προειρημένες ἡμερολογιακὲς μανουῖβρες τὰ μὲν κάλαντα τῆς 1 Ἰανουαρίου διασπάρηκαν καὶ στὶς 24 καὶ 25 Δεκεμβρίου (Χριστοῦγεννα καὶ παραμονή τους) καὶ στὶς 5 καὶ 6 Ἰανουαρίου (Φῶτα καὶ παραμονή τους), τὰ δὲ κάλαντα τῆς 1 Μαρτίου διασπάρηκαν καὶ στὶς 25 Μαρτίου (Εὐαγγελισμός), καὶ μέσα σ' ὅλο τὸν Ἀπρίλιο (Σάββατο τοῦ Λαζάρου, Κυριακὴ τῶν Βαΐων, Μ. Πέμπτη, Μ. Παρασκευή, Κυριακὴ τοῦ Πάσχα). γιὰ τὰ κάλαντα τῆς Ἀναλήψεως, καὶ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου (21 Μαΐου) δὲν φαίνεται ἂν εἶναι ἔσχατα σημεῖα διασπορᾶς τῶν καλάντων τῆς ἐαρινῆς ἡμερῆς καὶ πρωτοχρονιάς ἢ πρῶμα σημεῖα διασπορᾶς κάποιων πολὺ ἀρχαιοτέρων καλάντων τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου ἢ κάποιας θερινῆς πρωτοχρονιάς (21 Ἰουνίου). πάντως, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς μέχρι τώρα γενόμενες λαογραφικὲς ἔρευνες, στὸν ἐλληνικὸ χῶρο κάλαντα λέγονται στὶς 24 Δεκεμβρίου (κόλιντα παραμονῆς Χριστοῦγεννῶν), 25 Δεκεμβρίου (Χριστοῦγεννα), 1 Ἰανουαρίου (πρωτοχρονιά - Ἅγιος Βασίλειος), 5 Ἰανουαρίου (παραμονή Φώτων), 6 Ἰανουαρίου (Φῶτα), 1 Μαρτίου (χελιδόνα - χελιδονίσματα), 25 Μαρτίου (Εὐαγγελισμός), 27 Μαρτίου - 27 Ἀπριλίου (Σάββατο Λαζάρου - λαζαρίνες - λαζαρίσματα), 28 Μαρτίου - 28 Ἀπριλίου (Κυριακὴ Βαΐων - Σήμερα τὰ βάρια καὶ τῶν βαϊῶν), 1 Ἀπριλίου - 2 Μαΐου (Μ. Πέμπτη - Σήμερα μαῦρος οὐρανός), 2 Ἀπριλίου - 3 Μαΐου (Μ. Παρασκευή), 4 Ἀπριλίου - 5 Μαΐου (Κυριακὴ τοῦ Πάσχα - Χριστὸς γεννῆθη, χαρὰ στὸν κόσμος), 14 Μαΐου - 15 Ἰουνίου (Πέμπτη τῆς Ἀναλήψεως - Σήμερον τὰ ἅγια Κούντουρα καὶ αὐριο ἢ Ἀνάληψι), καὶ 21 Μαΐου (Ἅγιος Κωνσταντίνος). καὶ γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐορτὲς ὑπάρχουν τὰ ἀνάλογα κάλαντα, τὰ προσαρμοσμένα ὅχι μόνο στὴ Χριστιανικὴ πίστι ἀλλὰ καὶ στὸν ἅγιο ἢ τὴν ἐορτὴ τῆς ἡμέρας (Βασίλειος, Λάζαρος, Κωνσταντίνος, Βάρια, Ἀνάληψι). εἶναι ὅμως παρατηρήσιμο ὅτι ἡ ἀναφορὰ στὸν ἅγιο ἢ τὴν ἐορτὴ εἶναι ὑποτυπώδης, τὸ δὲ κύριο περιεχόμενο τῶν καλάντων εἶναι εὐχὲς τῶν καλαντιστῶν στὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ποὺ δέχεται τὸ ἄγγελμά τους καὶ μάλιστα εὐχὲς στ' ἀνύπαντρα παλληκάρια καὶ κορίτσια τῆς οἰκογενείας γιὰ ἓναν καλὸ ἔρωτα ἢ γάμο, ἀκόμη κι ὅταν εἶναι νήπια. μερικὲς φορὲς εἶναι καὶ ἄμεση ἐρωτικὴ πρότασι σὲ δεύτερο πρόσωπο. διότι ἀπὸ μιὰ ἄποψι τὰ κάλαντα ἦταν κάποτε καὶ εὐκαιρία καντάδας ἐκ τοῦ συστάδην. καὶ μιὰ τάχαμου τολμηρὴ καντάδα ἦταν καὶ τάχαμου καμουφλαρισμένη ἀνάμεσα στοὺς στίχους τῶν ἐγκωμίων τοῦ ἁγίου τῆς ἡμέρας, ὅπως περίπου εἶναι κρυμμένες οἱ συλλαβὲς τῶν κορακίστικων ἀνάμεσα στοὺς κορακισμοὺς κε-κε-κε (κε Α κε ὕρι κε ο κε θᾶ κε ρθω κε νὰ κε σὲ κε δῶ).

Βαστάει πέννα καὶ χαρτί, χαρτὶ καὶ καλαμάρι.

Ζαχαροκάντιο ζυμωτή, δὲς κι ἐμὲ τὸ παλληκάρι.

Ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ἐξ ἀρχῆς τὰ κάλαντα ἢ κατὰ τὶς ἀρχαῖες ἑλληνικὲς ὀνομασίες των *εἰρεσιῶναι*, *χελιδονίσματα*, καὶ *κορωνίσματα*, ἦταν μόνο κοινωνικά καὶ ἀγροτικά - ἡμερολογιακὰ καὶ παιδικὰ, χωρὶς κανένα θρησκευτικὸ χαρακτηριστῆρα. θρησκευτικὰ στοιχεῖα, εἰδωλολατρικὰ πρῶτα κι ἔπειτα χριστιανικά, μπῆκαν σ' αὐτὰ μόνο σὲ χρόνια ὄψιμα. ἔτσι βλέπουμε στὰ μὲν ἀρχαῖα καὶ ἔντονα διαλεκτικὰ ἑλληνικὰ *χελιδονίσματα* καὶ *εἰρεσιῶνας* ν' ἀπουσιάζη κάθε ἵχνος θρησκευτικοῦ στοιχείου, στὸ δὲ ὀψιμώτερο *κορώνισμα* νὰ ἐμφανίζονται ὁ Ἀπόλλων σὰν πατέρας τῆς Κορώνης καὶ οἱ θεοὶ σὰν ἐκτελεσταὶ τῶν εὐχῶν, κι αὐτοὺς ὅλους ἀργότερα νὰ τοὺς ὑποκαθιστοῦν οἱ ἅγιοι Βασίλειος, Λάζαρος, καὶ Κωνσταντῖνος.

Εἰρεσιώνη στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἐθιμικὴ συνήθεια λεγόταν κατ' ἀρχὴν ἓνα κλωνάρι ἐλιάς στολισμένο μὲ μιὰ τούφα *εἶρος*⁸ ἥτοι *ἔριον* (=μαλλί) – γι' αὐτὸ ἄλλωστε λεγόταν καὶ *εἰρεσιώνη*⁹ – καὶ μὲ διαφόρους πρόσθετους καρποὺς ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὑπάρχουν ἄφθονοι κατὰ τὴ φθινοπωρινὴ καὶ σεπτεμβριὰτικὴ ἰσημερία, ιδίως ῥόδια, κυδώνια, σῦκα, καὶ σταφύλια. αὐτὸ τὸ κλωνάρι, τὴν *εἰρεσιώνη*, τὸ κρεμοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες στὴν πόρτα τοὺς καὶ τὸ κρατοῦσαν ὅσο περισσότερον καιρὸ μποροῦσαν, ὅπως τώρα κρεμοῦν τὸ στεφάνι τῆς πρωτομαγιάς. ἀπ' αὐτὴ τὴν *εἰρεσιώνη* κατάγονται τόσο τὰ κρεμαστάρια ῥοδιῶν καὶ κυδωνιῶν στὸ ταβάνι τοῦ νεοελληνικοῦ ἀγροτικοῦ σπιτιοῦ, ὅσο καὶ ὁ γαμήλιος *φλάμπουρας* τῶν Σαρακατσάνων ποὺ ἔχει στὰ ἄκρα του μπηγμένα μῆλα. ἐννοεῖται ὅτι τὴν ἀρχαία *εἰρεσιώνη* τὴν κρεμοῦσαν στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τὰ παιδιά ποὺ πῆγαιναν νὰ τραγουδήσουν τὴν *εἰρεσιώνη* – κάλαντα. γι' αὐτὸ εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῶν καλάντων, ποὺ λεγόταν *εἰρεσιώνη*¹⁰, εἶναι τῆς φθινοπωρινῆς ἰσημερίας καὶ πρωτοχρονιάς.

Χελιδονίσματα λέγονταν στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα τὰ κάλαντα τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας καὶ πρωτοχρονιάς, ἐπειδὴ τὰ παιδιά, ποὺ τὰ τραγουδοῦσαν περιερχόμενα στὰ σπίτια καὶ δεχόμενα φιλοδωρήματα, κυρίως ἀνήγγελλαν τὸν ἐρχομὸ τῆς ἀποδημητικῆς χελιδόνος. καὶ τὰ παιδιά αὐτὰ λέγονταν *χελιδονισταί*¹¹. καὶ μέχρι σήμερα ἡ *χελιδόνα* τραγουδιέται ἀπὸ τὰ παιδιά σὰν κάλαντα τῆς 1 Μαρτίου σ' ὁλόκληρὴ τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ σημερινοὶ *χελιδονισταί* ἔχουν μιὰ ξύλινη χελιδόνα ποὺ τὴν περιστρέφουν σὲ ἄξονα μὲ ἐλκόμενο κορδόνι πάνω σὲ μιὰ ξύλινη τρουλλοειδῆ βάσι στολισμένη μὲ πρῶιμα λουλούδια. τὸ ἴδιο πρέπει, νομίζω, νὰ ἔκαναν καὶ οἱ ἀρχαῖοι *χελιδονισταί*. τὰ ἴδια ἐαρινὰ κάλαντα σὲ μερικὲς περιοχὲς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος λέγονταν *κορωνίσματα*, καὶ τὰ παιδιά ποὺ τὰ τραγουδοῦσαν *κορωνισταί*¹², ἐπειδὴ ἀντὶ γιὰ τὴ χελιδόνα τραγουδοῦσαν τὴν *κορώνη* (=κουρούνα), ἐπίσης ἀποδημητικὸ πτηνὸ καρακοειδές. στὸ μοναδικὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ *κορώνισμα*, ποὺ διασώθηκε, φαίνεται ἔντονα ὅτι οἱ *κορωνισταί* κρατοῦσαν κι ἔπαιζαν ὁμοίωμα κορώνης, καὶ ἀπ' αὐτὸ συμπέρανα προηγουμένως ὅτι τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ στὴ *χελιδόνα*, πρῶγμα ἄλλωστε ποὺ μαρτυρεῖται ὡς ἐπιβίωσι καὶ στὴ νεοελληνικὴ παιδικὴ ἐθιμικὴ πρακτικὴ. ὅσο γιὰ τὸ Λάζαρο, ποὺ

τραγουδοῦν οἱ λαζαρῖνες στὰ λαζαρίσματά τους, εἶναι, νομίζω, διασκευὴ καὶ μεταπήδησι τοῦ εἰδωλολατρικοῦ θεοῦ Ἡλίου (Ἀπόλλωνος), ἢ ἴσως καὶ Ἡλαζάρου κάποτε λεγομένου, ὅπως κι ὁ Ἀη Λιαῖς ἢ Ἡλιάς, πού τὰ ἐξωκκλήσια του εἶναι συνήθως σὲ βουνοκορφές (Ἐκεῖ ψηλὰ στὸν Ἀη Λιαῖ), εἶναι στὴν πραγματικότητα ὁ θεὸς Ἥλιος, πού λατρευόταν στὰ ὑψηλὰ καὶ στὶς βουνοκορφές, ὅπως κατ' ἐπανάληψι μαρτυρεῖται καὶ στὸ βιβλίον τῶν Βασιλειῶν τῆς Π. Διαθήκης. ἀλλὰ καὶ ὁ λεγόμενος Τίμιος Πρόδρομος, πού στὰ «γενέθλιά του» κατὰ τὸ θερινὸ ἡλιοστάσιο, 24 Ἰουνίου, ἀνάβουν καὶ πηδοῦν φωτιές (ἐκφυλισμένες βακχικὲς ὀργιαστικὲς πυροβασίεις πού τραβήχτηκαν καὶ ἓνα μῆνα πιὸ μπροστὰ στὶς 21 Μαΐου τῶν ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης) καὶ ὁ δῆθεν Χριστὸς πού τὴν παραμονὴ τῶν «γενεθλίων του» κατὰ τὸ χειμερινὸ ἡλιοστάσιο, 24 Δεκεμβρίου, ἀνάβουν πάλι φωτιές καὶ στὴ Φλώρινα καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, (ἐνῶ ὁ ἀληθινὸς Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι βεβαιωμένο καὶ μαρτυρημένο ὅτι γεννήθηκε στὶς 5 Σεπτεμβρίου), δὲν εἶναι, λέω γιὰ τοὺς ἐορταζομένους στὶς 24 Ἰουνίου καὶ Δεκεμβρίου μὲ φωτιές, δὲν εἶναι παρὰ ὁ εἰδωλολατρικὸς θεὸς Ἥλιος ἢ Ἀπόλλων ἢ Διόνυσος - Βάκχος ἢ ῥωμαϊκὸς Σάτυρος (Σατύρνος - Saturnus = Ἐπιβήτωρ). πρόκειται γιὰ εἰδωλολατρικὲς ἐορτὲς μεταμφιεσμένες σὲ χριστιανικὲς. ἀλλ' αὐτὰ τῶν δυὸ ἡλιοστασίων μὲ τὶς φωτιές καὶ τὶς ἐκφυλισμένες πυροβασίεις δὲν ἔχουν σχέσι μὲ τὰ κάλαντα. τ' ἀνέφερα μόνο σὰ δείγματα μεταμφίσεως εἰδωλολατρικῶν θεῶν καὶ σατύρων σὲ χριστιανικοὺς ἀγίους. τέτοια περίπτωσι θέλω νὰ πῶ, μόνον ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, εἶναι καὶ ὁ Λάζαρος τῶν λαζαρισμάτων. ὄχι ὅμως καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀγεῖρμόν.

Κατὰ τὴ ῥωμαϊκὴ ἐποχὴ, δηλαδὴ τὴν ἑλληνορρωμαϊκὴ καὶ βυζαντινὴ, αἱ εἰρεσιῶναι καὶ τὰ χελιδονίσματα ἢ κορωνίσματα ἔγιναν κάλαντα ἢ κάλαντα ¹³ ἢ μὲ κάποια γλωσσικὴ φθορὰ κόλιντα ¹⁴ ἀπὸ τὶς ῥωμαϊκὲς kalendae (=νουμηνία, πρωτομηνία, τραγούδια πρωτομηνιάς καὶ πρωτοχρονιάς — Ἀρχιμηνιά κι ἀρχιχρονια — , ἀγγελτήρια τῆς ἀλλαγῆς τοῦ μηνὸς ἢ τῆς χρονιάς). καὶ ἔτσι μὲ τὴ λατινικὴ τους ὀνομασία ἔμειναν μέχρι σήμερα. καὶ τραβήχτηκαν ὡς κάλαντα καὶ στὴ νεώτερη πρωτοχρονιά τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου, τὴν 1 Ἰανουαρίου καὶ τὰ πέριξ.

στὴ συνέχεια παραθέτω, μεταφράζω, καὶ σχολιάζω τὰ τέσσερα σωζόμενα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ προρρωμαϊκὰ κάλαντα, ἥτοι δύο εἰρεσιῶνας ἓνα χελιδόνισμα, καὶ ἓνα κορώνισμα. ἀπ' ὅ,τι ξέρω, μέχρι σήμερα, οὔτε τὰ προσδιώρισε κανεὶς πρὶν ἀπὸ μένα ὡς κάλαντα, οὔτε τὰ μετέφρασε, οὔτε κὰν τὰ περισυνέλεξε σὲ σῶμα.

1. Εἰρεσιῶνη α'

Δῶμα προσετραπόμεσθ' ἀνδρὸς μέγα δυναμένοιο,
ὃς μέγα μὲν δύναται, μέγα δὲ βρέμει, ὄλβιος αἰεὶ.
Αὐταὶ ἀνακλίνεσθε θύραι. πλοῦτος γὰρ ἔσεισι

- πολλός, σὺν πλούτῳ δὲ καὶ εὐφροσύνῃ τεθαλυῖα,
 5 εἰρήνῃ τ' ἀγαθῇ. ὅσα δ' ἄγγεα, μεστὰ μὲν εἴη,
 κυρβέη δ' αἰεὶ κατὰ καρδόπου ἔρποι μᾶζα,
 τοῦ παιδὸς δὲ γυνή κατὰ διφράδα βήσεται ὕμμιν,
 ἡμίονοι δ' ἄξουσι κραταίποδες ἐς τόδε δῶμα,
 αὐτὴ δ' ἴστον ὑφαίνοι ἐπ' ἡλέκτρῳ βεβανῖα.
 10 νεῦμαι τοι νεῦμαι ἐνιαύσιος ὥστε χελιδῶν
 ἔστηκ' ἐν προθύροις
 εἰ μὲν τι δώσεις. εἰ δὲ μή, οὐχ ἔστήξομεν·
 οὐ γὰρ συνοικήσοντες ἐνθάδ' ἦλθομεν.

Μετάφρασι

Μπαίνουμε μὲς στ' ἀρχοντικὸ μεγάλου νοικοκύρη,
 ἀντρεωμένον καὶ βροντόφωνον καὶ πάντα εὐτυχισμένον.
 Ἀνοίξτε, πόρτες, μόνες σας, πλοῦτος πολὺς νὰ ἔμπη μέσα,
 καὶ μὲ τὸν πλοῦτο συντροφιά χαρὰ μεγάλη κι εὐτυχία
 κι ὁλόγλυκη εἰρήνη. τ' ἀγγεῖά του ὅλα γεμάτα νᾶναι
 καὶ τὸ ψωμὶ στὴ σκάφη νὰ φουσκώνῃ πάντα καὶ νὰ ξεχειλίζει.
 γι' αὐτὸ ἐδῶ τὸ παλληκάρι σας ἢ νύφη νᾶρθῃ θρονιασμένη σὲ θρόνι,
 ἡμίονοι σκληροπόδαροι στὸ σπιτικὸ αὐτὸ νὰ σᾶς τὴν κουβαλήσουν,
 καὶ νὰ ὑφαίνῃ πανὶ σὲ ἀργαλειῷ μὲ χρυσάργυρες πατηθρες.
 σοῦρχομαι σοῦ ξανάρχομαι σὰ χελιδόνι κάθε χρόνο
 καὶ στὴν αὐλόθυρά σου στέκομαι

 Ἄν εἶναι νὰ μᾶς δώσης τίποτα, καλὰ καὶ καμωμένα,
 εἰ δὲ μή, δὲν θὰ στεκόμαστε ἐδῶ γιὰ πάντα.
 γιατί ἐδῶ δὲν ἦρθαμε γιὰ νὰ συγκατοικήσουμε μαζί σου.

Τὸ τραγούδι διασώζουν ὁ συντάκτης τοῦ ψευδηροδοτείου *Βίου τοῦ Ὀμήρου* καὶ ἡ Σούμμα¹⁵. δημοτικὸ τῆς Σάμου ὅπωςδήποτε ἀρχαιότερο τοῦ 500 π.Χ., πὺν ἴσως φτάνει καὶ μέχρι τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα. γλῶσσα αὐθεντικὴ καὶ ἀρχαϊκὴ ἰωνικὴ τῆς Σάμου. δακτυλικὸ ἐξάμετρο, μέτρο τῆς ἐπικῆς ποιήσεως σὲ κατ' οὐσίαν λυρικὸ κομμάτι, πρᾶγμα πὺν μαρτυρεῖ χρόνο ἀρχαιότερο ἀπὸ τὴν ἀνθησι τῆς τυπικῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ θυμίζει τὰ λεγόμενα *Προίμια* ἢ *Ὀμηρικὸν Ὑμνον*, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὅποια εἶναι στὴν οὐσία τους λυρικά. ἀπουσία κάθε ἱχνους θρησκευείας, καθὼς καὶ νομίσματος. αὐθεντικὸ παιδικὸ τραγούδι. ὁ συντάκτης τοῦ *Βίου*, ὁ ὅποιος τόσο τὸ κομμάτι αὐτὸ ὅσο καὶ πολλὰ ἄλλα ἀρχαϊκὰ ἀδέσποτα καὶ δημοτικά, ἐπικά στὸ μέτρο καὶ λυρικά στὴν οὐσία, ὅλα σὲ ἰωνικὴ διάλεκτο, προσπαθεῖ νὰ τὰ περάσῃ ὅλα σὰ χάντρες στὸ νῆμα τοῦ *Βίου*, προφανῶς γιὰ νὰ τὰ περισώσῃ καὶ γιὰ νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν ὑπαρξί τους στὴν παράδοσι, στὴν εἰσαγωγή γιὰ τὴν εἰρεσιώνῃ αὐτὴ λέει ὅτι τὴν τραγουδοῦσε ὁ τυφλὸς καὶ φτωχὸς

Ὅμηρος στὴ Σάμο ἀπὸ ἀρχοντικὸ σὲ ἀρχοντικό, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὰ παιδιά ποὺ τραγουδοῦσαν κι αὐτὰ μαζί του. στὰ ἐπιλεγόμενα ὅμως γιὰ τὸ τραγούδι λέει: Ἦδετο δὲ τάδε τὰ ἔπεα ἐν τῇ Σάμῳ ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ τῶν παίδων, ὅτε ἀγείροιεν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος. ἡ ἑορτὴ αὐτὴ πιθανῶς ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἰσημερία καὶ πρωτοχρονιά, διότι τέτοια μέρα ἦταν εὐνόητο νὰ ἐορτάζεται ὁ Ἀπόλλων - ἥλιος. αὐτὸ φυσικὰ δείχνει ὅχι τὴν ἀρχικὴ πραγματικότητα, ἀλλ' ἐκείνη τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος, ὅταν βρῆκε καὶ περισυνέλεξε τὸ ἄσμα ὁ συντάκτης τοῦ Βίου. ἡ ἑορτὴ ὀρίζεται ἢ μετασκευάζεται καὶ σὲ μεταγενέστερο χρόνο. ἐπίσης ὁ στίχος 10 μὲ τὴν ἀπροσδόκητη καὶ σαφῶς ἀταίριαστη ἀναφορὰ τῆς χελιδόνος εἶναι προφανῶς προσθήκη ἢ διασκευὴ νεώτερη τοῦ 432 π.Χ., ὅταν ἡ πρωτοχρονιά μετατέθηκε ἀπὸ τὴ φθινοπωρινὴ στὴν ἐαρινὴ ἰσημερία, ὁπότε ἡ εἰρεσιώνη αὐτὴ χρησιμοποιήθηκε καὶ ὡς χελιδόνισμα. στὸ κείμενο τῆς Σούμματος ἡ προσθήκη ἔχει καὶ προέκτασι μὲ ὀνομαστικὴ ἀναφορὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ συνεπῶς εἰσδοχὴ θρησκευτικοῦ στοιχείου ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ὀψιμὴ ἐποχὴ. ὅλη μαζί ἡ προσθήκη ἔχει ὡς ἐξῆς.

10 νεῦμαί τοι νεῦμαι ἐνιαύσιος ὥστε χελιδὼν
ἔστηκ' ἐν προθύροις ψιλὴ πόδας. ἀλλὰ φέρ' αἶψα
πέρσαι τῷ Ἀπόλλωνος γυνιάτιδος

2. Εἰρεσιώνη β'

Εἰρεσιώνη σῦκα φέρειν καὶ πίονας ἄρτους
καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ καὶ ἔλαιον ἀναψήσασθαι
καὶ κύλικ' εὐζωρον, ὥς ἂν μεθύουσα καθεύδῃ.

Μετάφρασι

Στὴν εἰρεσιώνη φέρνε σῦκα καὶ ψωμιὰ ἀφράτα
καὶ μέλι στὴν κούπα καὶ μύρο ν' ἀλειφτῇ
καὶ κρασὶ στὸ ποτήρι δυνατό, γιὰ νὰ κοιμᾶται σουρωμένη.

Τὸ τραγούδι διασφύζουν ὁ Πλούταρχος καὶ ἡ Σούμμα ¹⁶. δημοτικὸ τῶν Ἀθηναίων τῆς κλασσικῆς ἢ ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς, πιθανῶς ὄχι ὁλόκληρο. γλῶσσα πρότερη κοινὴ ἐλληνικὴ ἢ λεγομένη καὶ ἀττικὴ. μέτρο λυρικῆς ποιήσεως. ἡ μεταγενέστερη ἡλικία τοῦ φαίνεται κι ἀπὸ τὴν προχωρημένη σημασία τοῦ ὅρου εἰρεσιώνη. σημαίνει τὴν παρέα τῶν ἀντρῶν πλέον ποὺ τὴν τραγουδοῦν σὲ συμπόσιο, ὅπου ἀλείφονται μὲ μυρέλαιο καὶ πίνουν καὶ μεθοῦν καὶ κοιμοῦνται. ἀπουσία θρησκείας καὶ νομίσματος, ἴσως ὅμως συμπτωματικὴ, ὀφειλόμενη στὸ ὅτι πρόκειται γιὰ μικρὸ ἀπόσπασμα ἂν πρόκειται γιὰ τέτοιο. ἡ καταγωγὴ τοῦ τραγουδιοῦ ἀνεβάζεται μέχρι τὸ Θησέα τόσο ἀπὸ τὸν Πλούταρχο ὅσο κι ἀπὸ τὴ Σούμμα, ἡ ὁποία ἴσως ἀντλεῖ ἀπ' αὐτόν. στὴ Σούμμα λέγεται ὅτι τραγουδιόταν στὴν

Ἀθήνα κατὰ τὶς ἑορτὲς Πυανέψια τοῦ Ἀπόλλωνος (7 Πυανεψιώνος = 22 Ὀκτωβρίου, περίπου φθινοπωρινὴ ἰσημερία καὶ πρωτοχρονιά) καὶ Θαργήλια τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν Ὠρῶν (=ἐποχῶν τοῦ ἔτους) (7 Θαργηλιῶνος = 22 Μαΐου, ἴσως ἐαρινὴ ἰσημερία καὶ πρωτοχρονιά, ἴσως καὶ θερινὸ ἡλιοστάσιο. περίπου δηλαδή). πάντως οὔτε ὁ Πλούταρχος οὔτε ὁ συντάκτης τοῦ σχετικοῦ λήμματος τῆς Σούμματος φαίνονται νὰ γνωρίζουν ἢ ν' ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ εἰρεσιώνη ἦταν, κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστο, αὐτὸ πὺν λέμε τώρα κάλαντα. ἡμίονος ἐδῶ ἐννοεῖται ὁ φυσικὸς καὶ γόνιμος ἡμίονος (κυπραῖκο γαιῖδουρι) (Βίβλος, Γε 45, 23· Β' Βα 13, 29. Ὅμηρος, Β 852· Η 333), κι ὅχι τὸ ἄγονο ὑβρίδιο "μουλάρι", πὺν λεγόταν οὐρεὺς (Ὅμηρος, Α 50· Ω 702).

3. Χελιδόνισμα

Ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν
καλὰς ὥρας ἄγουσα,
καλοὺς ἐνιαυτούς,
ἐπὶ γαστέρα λευκά,
5 ἐπὶ νῶτα μέλαινα.

Παλάθαν σὺ προκύκλει ἐκ πίονος οἴκου
οἶνον τε δέπαστρον τυροῦ τε κάνιστρον.
καὶ πύρνα χελιδῶν καὶ λεκηθίταν οὐκ ἀπωθεῖται.

Πότερ' ἀπίωμες ἢ λαβώμεθα;
10 εἰ μὲν τι δώσεις. εἰ δὲ μή, οὐκ ἐάσομες.
ἢ τὰν θύραν φέρωμες ἢ τὸ ὑπέρθυρον
ἢ τὰν γυναιῖκα τὰν ἔσω καθημέναν.
μικρὰ μὲν ἐστί, ῥαδίως νιν οἴσομες.
ἂν δὴ φέρης τι, μέγα δὴ τι φέροις.
15 ἄνοιγ' ἄνοιγε τὰν θύραν χελιδόνι.
οὐ γὰρ γέροντές ἐσμεν, ἀλλὰ παιδία.

Μετάφρασι

Ἦρθε ἦρθε ἡ χελιδόνα,
φέρνει τὸν καλὸ καιρὸ,
φέρνει τὴν καλὴ χρονιά.
εἶναι ἄσπρη στὴν κοιλιά,
μαύρη στὴ ῥάχι ἐπάνω.

Κύλα κατὰ δῶ ἕναν πελτὲ σύκου ἀπ' τὸ σπιτικὸ τὸ γεμάτο καλούδια.
κέρνα μας ἕνα ποτήρι κρασί, δὸς μας κι ἕνα πανέρι τυρί.
ἡ χελιδόνα δὲν λέει ὅχι καὶ στὰ σταρόψωμα καὶ στὴν κουλούρα.

Τί λές; θὰ μᾶς δώσης ἢ νὰ φύγουμε;
κι ἂν μὲν μᾶς δώσης, καλὰ καὶ καμωμένα.
ἂν ὅμως δὲν μᾶς δώσης, δὲν θὰ περάσῃ ἔτσι.
ἢ τὴν αὐλόπορτα σου σηκώνουμε ἢ τὸ στέγαστρό της,
ἢ τὴν κοπελλάρα ποὺ κάθεται στὸ σπίτι μέσα.
εἶναι μικρούλα βέβαια, ἀλλὰ τόσο τὸ καλλίτερο,
γιὰ νὰ τὴ σηκώνουμε κι ἐμεῖς ἀκόμη εὐκολώτερα.
κι ἂν φέρης νὰ μᾶς δώσης κάτι, νᾶναι κάτι μεγάλο.
ἔλα ἄνοιξε τὴν πόρτα σου μπροστὰ στὴ χελιδόνα.
δὲν εἴμαστε γέροι ἄνθρωποι, εἴμαστε παιδάκια.

Τὸ τραγούδι διασφύζουν ὁ Ἀθήναιος καὶ ἀποσπασματικὰ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ποὺ ὁμολογουμένως ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο¹⁷. ὁ δὲ Ἀθήναιος τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ μὴ σωζόμενο σήμερα ἔργο τοῦ ἱστορικοῦ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων Θεόγνιδος Περὶ τῶν ἐν Ῥόδῳ θυσιῶν, βιβλίον β'. δημοτικὸ τῆς Ῥόδου ὅπως ὁποῦτε ἀρχαιότερο τοῦ 500 π.Χ., ἀλλὰ καὶ μὲ κομμάτια μεταγενέστερα τῆς ἡμερολογιακῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Μέτωνος κατὰ τὸ 432 π.Χ.. γλῶσσα αὐθεντικὴ καὶ ἀρχαϊκὴ δωρικὴ τῆς Ῥόδου, μέτρα λυρικῆς ποιήσεως, ᾄσμα διαιρούμενο κατὰ τὴ γνώμη μου σὲ τρεῖς στροφές, ἀπὸ τίς ὁποῖες μία εἶναι τὸ ἡμερολογιακὸ ἄγγελμα, μία τὰ αἰτήματα τῶν χελιδονιστῶν, καὶ μία οἱ ἀπειλές των σὲ περίπτωσι μὴ ἐκπληρώσεως τῶν αἰτημάτων τους. αὐθεντικὸ παιδικὸ τραγούδι. οἱ στροφές β' καὶ γ', ἐκτὸς ἀπὸ τίς δυὸ ἀναφορὲς τῆς χελιδόνας, εἶναι τὸ ἀρχαιότερο μέρος καὶ προέρχονται ἀπὸ εἰρεσιῶνη φθινοπωρινῆς ἰσημερίας καὶ πρωτοχρονιάς. τὸ δείχνουν τὰ καλούδια ποὺ ζητοῦν τὰ παιδιά. ἢ α' στροφή ὅμως, ποὺ εἶναι καὶ σὲ διαφορετικὸ μέτρο, καὶ οἱ δύο παρακάτω ἀναφορὲς τῆς χελιδόνας εἶναι τὸ νεώτερο κομμάτι τὸ προστεθειμένον μετὰ τὸ 432 π.Χ. καὶ ἀναφέρονται σὲ ἐαρινὴ ἰσημερία καὶ πρωτοχρονιά. εἶναι τὸ κυρίως χελιδόνισμα. ὁ Θεόγνης ἔλεγε ὅτι τραγουδιόταν στὴ Ῥόδο κατὰ τὸ μῆνα Βοηδρομιῶνα (= 15 Σεπτεμβρίου - 15 Ὀκτωβρίου, ἀκριβῶς φθινοπωρινὴ ἰσημερία καὶ πρωτοχρονιά), πρᾶγμα ποὺ στὴν ἀρχὴ μᾶς ἐκπλήσσει, ἀφοῦ ἀναγγέλλει τὴν ἔλευσι τῆς χελιδόνας, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ σκέψι μᾶς βεβαιώνει γιὰ τὴν ἀλλαγὴ καὶ προσαρμοστικὴ προσθήκη καὶ διασκευὴ ποὺ εἶπα προηγουμένως. ὁ Ἀθήναιος λέει ὅτι τὸν ἀγερμὸν αὐτὸν τὸν κατέδειξε πρῶτος ὁ Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος στὴ Λίνδο τῆς Ῥόδου, ἓνας δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς λεγομένους ἑπτὰ σοφούς, ποὺ φέρονται νὰ ἔζησαν γύρω στὸ 600 π.Χ.. ἀσφαλῶς τόσο ἀρχαῖες μποροῦν νὰ εἶναι μόνο οἱ στροφές β' καὶ γ', ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν προμετώνειο εἰρεσιῶνη, καὶ ὅχι τὸ χελιδόνισμα τῆς α' στροφῆς. σ' ὅλο τὸ ᾄσμα εἶναι βέβαιη ἢ ἀπουσία θρησκείας καὶ νομίσματος. ἄξια σημειώσεως εἶναι τὸ ἀστεῖο παιδικὸ θράσος τῶν χελιδονιστῶν καὶ ἡ ἐπίσης ἀστεία καὶ ἀπαιτητικὴ παιδικὴ ἀπειλή τους. «Ἡ μᾶς δίνεις ὅ,τι ἀπαιτοῦμε, ἢ σοῦ χαλᾶμε τὴν αὐλόπορτα καὶ ...ἀπάγουμε καὶ τὴν κοπελλάρα τοῦ σπιτιοῦ (προφανῶς νεογνό!) . κι ἂν εἶναι καὶ μικρὴ, τόσο τὸ καλλίτερο. νὰ μποροῦμε καὶ νὰ τὴ

σηκώσουμε!». ἔμμεσο ἐγκώμιο τῆς ὁμορφίᾳς τῆς μικρῆς, πού, ἀπὸ τώρα κιόλας, γίνεται στόχος ἐρωτικῶν ἀπαγωγέων! καὶ στὰ σημερινὰ κόλιντα τῆς Τερπνῆς Σερωῶν ὑπάρχει τὸ στοιχεῖο τῆς ἀπειλῆς. ὑπάρχουν τρία στοιχεῖα. α') τὸ ἡμερολογιακὸ ἄγγελμα μὲ τὶς εὐχές, β') τὸ θρασὺ αἶτημα, καὶ γ') ἡ παιδικὴ ἀπειλή. ὅπως ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ δωρικὸ χελιδόνισμα. δηλαδή.

- α'. Κόλιντα, μπάμπω, κόλιντα! (ἄγγελμα)
 τρεῖς χιλιάδεις πρόβατα,
 κι ἄλλα τόσα γίδια. (εὐχές)
- β'. Δῶσι, κυρά, καρύδια,....
 δῶσι κι ἄλλα,... (θρασὺ αἶτημα)
- γ'. Νὰ μὴ σὶ σπάσου τὰ κираμίδια!
 νὰ μὴ σὶ σπάσου τ' σκάλα! (ἀπειλή).

εἶναι ἐκπληκτικὸ ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτὰ διατηρήθηκαν τόσους αἰῶνες. ὑπ' ὅψιν δὲ ὅτι καὶ ἡ Τερπνή, ὅπως ἡ Ῥόδος, ἦταν μέρος δωρικὸ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς τοπικῆς τῆς λαλιᾶς ἀσαμόραστος καὶ μᾶκος (σᾶμα-σῆμα, μάκων-μήκων. βλ. Λεξικὸ τοῦ Ν. Πασχαλούδη). ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ Μακεδόνες ἦταν Δωριεῖς, ἀφοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ μέσα στ' ὄνομά τους φαίνεται τὸ δωρικὸ μᾶκος (=μῆκος, ψηλὸ ἀνάστημα).

4. Κορώνισμα

- Ἐσθλοί, κορώνη χειρά πρόσδοτε κριθέων
 τῇ παιδί τὰπόλλωνος ἢ λέκος πυρῶν
 ἢ ἄρτον ἢ ἡμαιθον ἢ ὅτι τις χρήζει.
 δότ', ὦγαθοί, <τι> τῶν ἕκαστος ἐν χερσὶν
- 5 ἔχει κορώνη. χᾶλα λήψεται χόνδρον.
 φιλεῖ γὰρ αὕτη πάγχυ ταῦτα δαίνυσθαι.
 ὁ νῦν ἄλας δοῦς αὖθι κηρίον δώσει.
 ὦ παῖ, θύρην ἄγκλινε. πλοῦτος ἦκουσε,
 καὶ τῇ κορώνη παρθένος φέρει σῦκα.
- 10 θεοί, γένοιτο πάντ' ἄμεμπτος ἢ κούρη
 κᾶφνειὸν ἄνδρα κώνομαστὸν ἐξεύροι.
 καὶ τῷ γέροντι πατρὶ κοῦρον εἰς χειράς
 καὶ μητρὶ κούρην εἰς τὰ γούνα κατθείη,
 θάλος τρέφειν γυναιῖκα τοῖς κασιγνήτοις.
- 15 ἐγὼ δ' ὅκου πόδες φέρουσιν, ὀφθαλμοὺς
 ἀμείβομαι Μούσησι πρὸς θύρησ' ἄδων
 καὶ δόντι καὶ μὴ δόντι πλέονα τῶν γεω.

 ἀλλ', ὦγαθοί, ἐπορέξαθ' ὦν μυχὸς πλουτεῖ.

δός ὦν, ἄναξ, δός καὶ σὺν πότνα μοι νύμφη.
20 νόμος κορώνη χειῖρα δοῦν' ἐπαιτούση.
τοσαῦτ' αἰίδω. δός τι καὶ καταχρήσει.

Μετάφρασι

Δώστε, καλοί μου, μιὰ χειρὰ κριθάρι στήν κορώνη,
τὴν κόρη τοῦ Ἀπόλλωνος, ἢ ἓνα πιάτο στάρι,
ἢ ἓνα ψωμί ἢ ἓνα ἡμιώβολο, ἢ ὅ,τι ἔχει κανεὶς προαίρεσι.
δῶστε, καλοί μου, κάτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ ὅλοι σας κρατᾶτε,
δῶστε στήν κορώνη. παίρνει δὲ καὶ λίγα σφυριὰ ἀλάτι.
γιατὶ τῆς ἀρέσουν πάρα πολὺ νὰ τρώῃ κάτι τέτοια.
ὅποιος δίνει ἀλάτι σήμερα, αὔριο θὰ δώσῃ μελιοῦ κηρήθρα.
ἄνοιξε τὴν πόρτα, δοῦλε. ὁ πλοῦτος τὴν κορώνη τὴν ἀκούει.
νά κι ἡ κοπέλλα ποῦρχεται καὶ φέρνει στήν κορώνη σῦκα.
ὁμορφη κάντε την, θεοί, κόρη χωρὶς ψεγάδι,
κι ἄντρα νὰ βρῇ βοηθῆστε τὴν πλούσιο καὶ παινεμένο.
στὰ χέρια τοῦ γέρου πατέρα της ἓναν ἐγγονὸ ν' ἀκουμπήσῃ,
στῆς γριᾶς μάννας τὰ γόνατα μιὰ ἐγγονὴ ν' ἀφήσῃ.
καὶ γιὰ τοὺς ἀδερφοὺς της κάποια γυναικὰ βλαστάρι ν' ἀνατρέφῃ.
κι ἐγὼ κυττῶ νὰ πηγαίνω ὅπου μὲ πᾶν τὰ πόδια μου,
κι ἐκεῖ στὶς πόρτες ἐμπροστὰ νὰ τραγουδῶ στὶς Μοῦσες.
μοῦ δώσῃ δὲν μοῦ δώσῃ κάποιος, πιότερα τοῦ εὐχομαι ἀπ' ὅσα ἔχει.

.....
Ἄλλ', ὦ καλοί μου, δῶστε μου, ἀπ' τοῦ κελλαριοῦ σας τὰ καλούδια.
δῶσε μου καὶ σύ, βασιλιᾶ μου, δῶσε μου καὶ σύ, νεράιδα λατρευτή.
ἔθιμο εἶναι νὰ δίνῃς μιὰ χειρὰ, ὅταν ἡ κορώνη ζητιανεύῃ.
μέχρι ἐδῶ τὸ ἄσμα μου. δῶσε κι ἀπ' τὸ ὑστέρημά σου κάτι.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ διασώζει ὁ Ἀθήναιος¹⁸, ὁ ὁποῖος τὸ πῆρε ἀπὸ τὸν Κολοφώνιο ποιητὴ Φοῖνικα. ὑπῆρχαν τέτοια δημοτικὰ κορωνίσματα, στὰ ὁποῖα ἀντὶ γιὰ τὴν χελιδόνα τραγουδιόταν ἡ κορώνη (κουρούνα), ὅπως μαρτυροῦσαν οἱ Ἐφίππος, Ἀγνοκλῆς, καὶ Πάμφιλος, στοὺς ὁποίους παραπέμπει ὁ Ἀθήναιος, καὶ μαρτυρεῖ ὁ Ἡσύχιος¹⁹ καὶ ἔμμεσα ὁ Αἰλιανός²⁰. ἐννοεῖται ὅτι ἦταν ἀγερμοὶ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας καὶ πρωτοχρονιάς ὅπως τὰ χελιδονίσματα. αὐτὸ ἐδῶ ὅμως εἶναι ἔντεχνο ἱαμβικὸ ἄσμα τοῦ Φοίνικος ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα τῆς Μ. Ἀσίας, ἢ ἀκριβέστερα ἔντεχνη διασκευὴ κάποιου τέτοιου προϋπάρχοντος δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τὴν ὁποία φιλοτέχνησε ὁ Φοῖνιξ. ὁ ποιητὴς αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος ἢ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων (Γ' -Α' π.Χ. αἰ.). ἡ γλῶσσα τοῦ ἄσματος εἶναι ἐλαφρῶς ἰωνίζουσα, ὑπάρχει δὲ σ' αὐτὸ ἀναφορὰ νομίσματος καὶ ἀρκετὸ θρησκευτικὸ στοιχεῖο. ἡ κορώνη εἶναι προσωποποιημένη καὶ θεοποιημένη καὶ θυγατέρα τοῦ Ἀπόλλωνος, τὶς δὲ εὐχὲς ἐκπληρώνουν οἱ θεοί. τὰ τρόφιμα φιλοδωρήματα τὰ «τρώει» ἡ ἴδια ἡ Κορώνη, κάτι ποὺ εἶναι ἱερατικὴ

φανφάρα. τὸ κορώνισμα κατὰ μὲν τὴν εἰσαγωγικὴ σημείωσι τοῦ Ἀθηναίου τὸ τραγουδοῦσαν ἄνδρες ἀγείροντες, καὶ ὄχι παιδιὰ, κατὰ δὲ τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο τοῦ ἄσματος ἓνας μόνο ἄντρας, ἐπαγγελματίας κορωνιστής, δηλαδή προφανῶς ἱερεύς. εἶναι πολὺ ἐμφανῆ τὸ ἐπαγγελματικὸ ζητιανηλίκι, ἢ προσπάθεια προκλήσεως τοῦ οἴκτου τῶν ἀκροατῶν, ἢ χρησι κολακείας, καὶ ἡ διπλωματικὴ γλῶσσα καὶ φιλοφρόνησι τοῦ ἐπαγγελματία ζητιάνου. τὸ νόμισμα ἤμειθον, ποὺ ἀναφέρεται, εἶναι κατὰ τὸν Ἡσύχιον ἡμιώβολον (μισὸς ὀβολός) ἢ στήν Κύζικο διώβολον (δύο ὀβολοί)²¹. τὸ κορώνισμα πρέπει νὰ εἶναι ἀρχικὰ μὲν νεώτερο τοῦ 432 π.Χ., ὡς διασκευὴ δὲ εἶναι τοῦ Δ' ἢ τῶν Γ'-Α' π.Χ. αἰώνων. πολὺ γρήγορα πρέπει ἀπὸ παιδικὸ κορώνισμα νὰ μεταπήδησε σὲ ἱερατικὸ ἀγεργμό, καὶ ἀπὸ ἱερατικὸ ἀγεργμὸ σὲ συμποσιακὸ κι ἐν τέλει σὲ γαμήλιο τραγούδι ἐνηλίκων. διότι ὁ μὲν Ἐφίππος στήν κωμῳδία τοῦ Ὁβελιαφόροι ἔχει τὸ στίχο τὸ μοσχίον / τὸ τῆς Κορώνης αὔριον δειπνήσομεν²², ὁ δὲ Αἰλιανὸς τὸν Γ' μ.Χ. αἰῶνα γράφει· Ἀκούω δὲ τοὺς πάλαι καὶ ἐν τοῖς γάμοις μετὰ τὸν ὑμέναιον τὴν κορώνην ἄδειν, σύνθημα ὁμονοίας τοῦτο τοῖς συνιοῦσιν ἐπὶ παιδοποιίᾳ διδόντας. ἐπειδὴ κατὰ τὸν προλεγόμενο μῦθο τοῦ αἰ κορῶναι μυθολογοῦνται ὡς πουλιὰ ποὺ τηροῦν ἰσόβια συζυγικὴ πίστι.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς εἰδωλολατρίας ὅλοι οἱ προχριστιανικοὶ ἀγεργοὶ περιῆλθαν στὴν χρησὶ τοῦ ἱερατείου τῆς. διότι ὁ Ἰωάννης Τζέτζης γνωρίζει τοὺς *μηναγύρτας* (=καλαντιστὰς τῆς κάθε πρωτομηνιάς) ὡς *γάλλους* (=θηλυστολοῦντες κιναίδους) ἱερεῖς μοναχοὺς τῆς θεᾶς Ρέας τῆς Μητρὸς τοῦ θεοῦ τοὺς Ἀττεως, οἱ ὅποιοι ἔβαζαν πάνω σ' ἓνα γαῖδούρι τὸ εἶδωλον τῆς θεᾶς αὐτῶν Ρέας καί, περιερχόμενοι τὰς κώμας, τραγουδοῦσαν τὰ ἀρχίμηνα χτυπώντας καὶ τύμπανα (=ντέφια) καὶ ζητιανεύοντας (*προσαιτοῦντες*) ὄσπρια καὶ σιτηρὰ ὑπὲρ τοῦ μοναστηριοῦ τους. οἱ δὲ λάτρεις ἀσπάζονταν τὸ εἶδωλο καὶ τοὺς ἔδιναν ἓνα πιάτο ἀπ' αὐτὰ ποὺ ζητοῦσαν²³. ὅπως ἀκριβῶς ἔκαναν καὶ οἱ καλόγεροι τῶν ἡμερῶν μας *ζητεῖαν* γιὰ τὰ μοναστήρια τους, μὲ λείψανα καὶ εἰκονίσματα τῆς Παναγίας πάνω σ' ἓνα γαῖδούρι, καὶ μάζευαν τὰ ἴδια προϊόντα ἢ χρήματα μέχρι τὰ παιδικὰ μας χρόνια (1960), διατηρώντας τὴν εἰδωλολατρικὴ παράδοσι τῶν κιναίδων ἱερέων τῆς θεομήτορος Ρέας. τὰ μικρὰ παιδιὰ τραγουδοῦσαν πιά τὰ «χριστιανικὰ» κάλαντα.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἡρόδοτος 1, 61, 3.
2. Ὅμηρος, ρ 360-3.
3. Πολυδεύκης 3, 111.
4. Αἰσχύλος, Ἐάντριά, ἀπ. 168 Nauck. Ἡρόδοτος 4, 35, 1-4. Πλάτων, Πολ., 2 (381 d). Διονύσιος Ἀλικ., Ρωμ. ἀρχ. 2, 19, 2. Ἐπιγραφή-Ψήφισμα Ἀλικαρνασσοῦ 2656, 26-28 (Α' π.Χ. αἰ.), CIG 2, 453. Λουκιανός, Ψευδόμ., 13. Ἡσύχιος, λ.

- ἀγείρειν. ἀγερμός· κορωνισταί· χελιδονισταί. Φώτιος, λ. ἀγείρει. Σούμμα (= Σουΐδας), λ. ἀγείρει.
5. Αριστοφάνης, Ὀρν., 1410-17. Ψευδηρόδοτος, Ὀμήρου βίος, 33. Πλούταρχος, Θησ. 22, 6-7. Ἀθήναιος 8, 59-60 (359b-360b). Ἡσύχιος, λ. κορωνισταί· χελιδονισταί. Σούμμα, λ. εἰρεσιώνη· Ὀμηρος. Εὐστάθιος, Εἰς Ὀδύσσειαν, φ 411-412 (1914, 40-50)· Ἐπιστ. 41 (μεγάλῃ ἐταιρειάρχῃ), ἔκδ. T.L.F. Tafel, Opuscula, 344 (Francofurti 1832). Ἰωάννης Τζέτζης, Ἰστ. 13, 237-250. οἱ Ἐφιππος, Ἀγνοκλῆς, Φοῖνιξ, Θέογνις, καὶ Πάμφιλος, στὸν Ἀθήναιο, ἔνθ' ἄνωτ.
6. Ψευδηρόδοτος, Ὀμήρου βίος, 33.
7. Κατ' ἄλλους γύρω στὸ 700 ἢ τὸ 353 ἢ τὸ 46 π.Χ., ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἔχουν δίκαιο.
8. Ὀμηρος, δ 135· ι 425-6.
9. Εὐπολις, Οἱ δῆμοι, ἀπόσπ. 131 Edmonds (=K119). Αριστοφάνης, Ἰππ., 728 - 9· Σφ., 398-9· Πλ., 1053-54. Ἐπιγραφὴ Ἀττικῆς (ἐπιτυμβία Θεσμοφάνους, νεώτερη τοῦ Μενάδρου) 956, 9-12 CIG 1, 537. Ψευδηρόδοτος, Ὀμήρου βίος, 33. Πλούταρχος, Θησ. 22, 6-7. Ἰώσηπος, Ἀρχ. 3, 245. Ἀλκίφρων, Ἐπιστ. 2, 35, 1 (ἢ 3, 37, 1) (ἀγροικικαί, Ἐπιφυλὶς Ἀμαρακίνη). Ἡσύχιος, λ. εἰρεσιώνη. Σούμμα, λ. εἰρεσιώνη· Ὀμηρος.
10. Ψευδηρόδοτος, Ὀμήρου βίος, 33. Πλούταρχος, Θησ. 22, 6-7. Σούμμα, λ. εἰρεσιώνη· Ὀμηρος.
11. Αριστοφάνης, Ὀρν., 1410-17. Ἀθήναιος 8, 60 (360bcd). Ἡσύχιος, λ. χελιδονισταί. Σούμμα, λ. χελιδόνιον μέλος. Εὐστάθιος, Εἰς Ὀδύσσειαν, φ 411-412 (1914, 40-50)· Ἐπιστ. 41, ἔνθ' ἄνωτ.. Πρβλ. καὶ Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ συνόδου, καν. 62.
12. Ἐφιππος, Ὁβελιαφόροι, στὸν Ἀθήναιο 8, 58 (359 b). Ἀθήναιος, 8, 58-60 (359b· def 360 ab). Αἰλιανός, Περὶ ζώων 3, 9. Ἡσύχιος, λ. κορώνη· κορωνισταί. Ἰωάννης Τζέτζης, Ἰστ. 13, 237-267.
13. Πουολόγος, (καλανδίζω). Φορτουνᾶτος (κάλαντα), στὸ τοῦ Ἐμ. Κριαρᾶ, Λεξικὸν..., λ. καλανδίζω - κάλαντα. σημερινὴ δημοτικὴ γλωσσικὴ χρῆσι.
14. Σήμερα στὴν Τερπνὴ γιὰ τὸν ἀγερμὸ τῆς 24 Δεκεμβρίου.
15. Ψευδηρόδοτος, Ὀμήρου βίος, 33. Σούμμα, λ. Ὀμηρος.
16. Πλούταρχος, Θησ. 22, 6-7. Σούμμα, λ. εἰρεσιώνη.
17. Ἀθήναιος 8, 60 (360bcd). Εὐστάθιος, Εἰς Ὀδύσσειαν, φ 411-412 (1914, 40-50)· Ἐπιστ. 41, ἔνθ' ἄνωτ.. τὸ ἐκδίδουν καὶ οἱ ἐκδότες τῶν λυρικῶν ποιητῶν Bergk, Hiller, Crusius, Page, στὴν κατηγορίᾳ τῶν δημοτικῶν (populares).
18. Ἀθήναιος 8, 59 (359d-360b).
19. Ἡσύχιος, λ. κορώνη· κορωνισταί.
20. Αἰλιανός, Περὶ ζώων 3,9.
21. Ἡσύχιος, λ. ἡμαιθον. καὶ ὁ Ἡρώδης (Διδάσκ., 44) ἀναφέρει *τρί' ἡμαιθα*.
22. Ἐφιππος, στὸν Ἀθήναιο 8, 58 (359b).
23. Ἰωάννης Τζέτζης, Ἰστ. 13, 250-267.